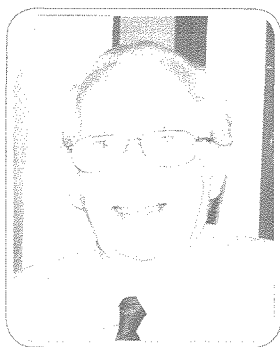

X'qaluli ta' Hal Għaxaq

Guido Lanfranco

Dawn li ġejjin huma għazla żghira ta' traskrizzjonijiet minn dak li qaluli semmiegħa permezz tal-*phone-ins* waqt il-programmi tal-RTK li kont nagħmel dwar drawwiet u tradizzjonijiet Maltin.

Lawrence Dalli minn Hal Għaxaq, 1994-05-18 (8) ref. 532. Flok għandi l-ghatx, il-ġuh jew nġhas, eċċ, Bimi l-ghatx, Bimi n-nagħas, eċċ... Bimi tintuża Hafna f'Hal Għaxaq. Meta niltaqa' ma' xi ħadd minn Hal Għaxaq awtomatikament naqleb għad-dijalett tagħna ... Ha nitkellem b'tar-raħal: Hafna nies li qed irabbu t-*tfol* illum *sewwe* dawn mingħalihom li meta bniedem ikellmuh *bil-pulit* jaħsbu li qed jagħmlu xi haġa *speċjali* ... Niltaqa' ma' dawk li jkellmu lill-uliedhom *bil-pulit* u wieħed, għax ibnu qal *tnox* flok *tnax*, ħatfu. Ahna Hal Għaxaq ngħidulu raħal imma l-Gudja jgħidu *rehel*.

Carmen Spiteri, 40 sena, Żejtun, minn Hal Għaxaq. 1994-11-16 (15) ref. 710. Hal Għaxaq ukoll jindaqqu l-Glorja meta tmur tarbija u l-Lawdijiet meta jitwiellu t-trabi. Għadhom jindaqqu; javżaw lis-sagristan u jdoqq. Hames snin ilu ommi daqqithom għall-oħti għax kellha tifel ... Tkun taf, dik il-Lawdi, bħala ringrazzjament 'l Alla. Thallas għaliha... Tifel jew tifla xorta. Meta tmur xi tarbija jdoqqu l-Glorja ... Għadhom idoqquha. Anki meta jmut xi qassis, il-qniepen idoqqu bil-kbir il-mota l-kbira. Hawn iż-Żejtun għadha tindaqq.

Nina Agius, Hal Għaxaq ex Żejtun. 1994-11-16 (17) ref. 713. Il-Lawdijiet għadhom idoqqu. Għandi tifla għandha tifel ta' sena u tmien xhur; daqqithomlu. U issa għandna triplets tat-tifel tiegħi, għandhom hames xhur illum. Tmur tgħid lis-sagristan idoqqhom bħala ringrazzjament ... Forsi jagħmlu xi hames minuti. Għandi disġat iftal, imma qatt ma daqqejthom.

Mara, Spiteri, Żejtun, minn Hal Għaxaq. 1995-02-22 (2) ref. 830. F'Hal Għaxaq, meta konna żgħar, il-karnival konna nibdewh mill-Ġimgħa. Konna ninzlu l-wied fix-xagħra, intellgħu salt raċanċ, banjijiet, friskaturi, marbutin, u nduru mat-toroq ta' Hal Għaxaq u nkantaw... Għall-hsejjes ... U konna nkantaw xi għanja wkoll:

Alwigi, Wigi mingħajr mistrieħ, / Għalhekk dal-jiem sabiħ,

Il-karnival, Li kien battal... / issa ġie'...

Niftakar il-papà tiegħi, Alla jaħfirlu, kien jagħmel il-maskli. (*maskri!*) U konna nbiegħu l-maskli (*maskri!*)... Kellna nies u tfal jixtru l-maskli (*maskri!*). Konna nagħmluhom tal-karti pesti (*kartapesta*), bil-kolla, karti tas-siment... U konna nbiegħu ... Nagħmlu erbat ijiem. Kellu l-forom. Kellu forma ta' qamar, ta' mewt, ta' xitan... . Forom tal-konkos. F'Ras ir-

Randan, min (mit-tfal) kien jilbes maskra tax-xitan, kien hawn waħda, Alla jaħfirlu, mejta, kienet teħodna Hadd in-Nies, Haż-Żabbar, talli l-bisna maskra tax-xitan... . Kienet teħodna fil-purċissjoni. Hadd in-Nies kienet proċessjoni, pellegrinaġġ, bħala penitenza, għat-tpattija għad-dnubiet li kienu jsiru matul il-ballu tal-karnival.

Fil-karnival ukoll konna nagħmlu lasta twila bil-lizar u min jaf kemm kien jiġi l-pulizija jittawliha minn bejn il-lizar biex jara għandniex maskli. (*Maskri!*)... Għax wara ta' l-imwiet ħadd ma kien jista' jilbes maskla (*maskra*) xhin jidlam. Fil-karnival kienet tħobb issajjar it-torta ... Dik il-ħabta torta mhux se tikolha kuljum ... Bil-piżelli, irkotta, bil-ful. Kienet tagħmilha qassat u pastizzi mibrumin ... Fil-karnival ... Konna nkunu barra fit-triq, qisna Strada Rjali ... U min tiela u min nieżel ... Hal Għaxaq ... Biex nixtru maskla (*maskra*) forsi tmien soldi jew xelin u tmien soldi ... . Illum trid żewġ liri u nofs! Kultant kienet tibda tinħallek ma' ħalqek u tibra' xi salt ġir ... Jew idahħlu subgħihom ġo għajnejk ...

Lina Agius, Hal Għaxaq, miż-Żejtun. 1995-06-21 (7) ref. 975. Iż-Żejtun kienu jagħmlu ħuġġieġa kbira wara l-knisja. Kienet magħmula wiesa' ħafna u għolja ħafna u kienet kważi ddum jumejn taqbad ... Dejjem jifgħu saqqijiet, affarijiet ta' għamara qodma ... Waqt li taqbad aktar jifgħu ... Konna noqogħdu qrib u mmorru nittawluha.

Mara minn Hal Għaxaq. 2003-11-23 (8) Ref. 1319. Din it-taqbila qisha forma ta' talba (*dan huwa wieħed mill-varjanti tal-braju, devozzjoni antika*):

Imxejt imxejt imxejt / Żarbut tal-karti jien xeddejt,
Wasalt sal-bieb tal-ġenna / U sibt l-għadu qed jistenna.

Għedtl: 'Lil min qed tistenna? / Qalli: 'Lilek'.

Għedtl: 'Lili mgħandekx xi tridni ...

Għax ruħi miktuba 'l Alla. Ismi ktibtu fit-trab.

Noffri ruħi lil San Gejtanu / Biex jagħtini mewta tajba

U agunija mill-aħjar.

Kont tgħallimtha bl-amment. Jien hekk niftakarha ... Ommi ...

Raġel, Aquilina, minn Hal Għaxaq. 2007-06-12 (2) Ref. 1495. Se ngħidilkom praspura li konna għamilna fil-gwerra. Dak iż-żmien kelli xi sbatax-il sena jien. Kelli ħija kien daqsxejn akbar minni, kellu xi dsatax-il sena. Ahna konna familja ta' għaxra. taf! Kulhadd għax-xelter. Issa jien u ħija ma konniex immorru x-xelter. Kont ir-Rabat dak iż-żmien. Ma konniex ninzlu x-xelter. U daqq *raid* billejl ... Dak kien għal

ħabta tas-sena tnejn u erbghin meta kien hawn il-blitz. U konna reqdin, u ħija fis-sodda u tefgħu l-bombi fuq Ta' Qali u aħna twerwirna. Allura ridna mmorru fix-xelter. Issa x-xelters kienu, perkażu jkun hemm taraġ minnfejn tinżel u mbaġħad ftit 'il bogħod ikun hemm taraġ iehor (ukoll) minn fejn tinżel, u bejniethom kien ikun hemm, konna ngħidulha l-bokka. Kienu jagħmlu ħofra biex jekk tinżel xi bomba f'xi (daħla) minnhom il-blast ikollu minnfejn johroġ. Barra minn hekk kienu jtellgħu (it-terrapien) ... Min ħaffer xi kamra fl-istess xelter, għall-familja, kienu jtellgħu it-terrapien minn dik il-bokka. U kien fiha grabja bil-ħabel. U jien u ħija, xħin iddeċidejna li mmorru fix-xelter ... Il-familja tiegħi kienet toqgħod fejn il-bokka. Allura kien hemm il-ħabel u dan ħija qalli: 'Ha ninżel mal-ħabel!' Hu u nieżel ħarqitu idu u telaq kollox ... Blumm! ... In-nies li kien hemm twerwru: 'Il-Ġermaniżi!' ... U qajjimna paniku ...

Frans Farrugia, Hal Ghaxaq. (a) 1995-01-11 (2) Ref. 783. Aħna hawn Hal Ghaxaq għandna 'Bejn San Pawlijiet' ... Hamsa u għoxrin ta' Jannar u l-ieħor l-għaxra ta' Frar. Hemm tnejn ... Il-patata dak iż-żmien l-aħjar li jiżirgħuha.

Jghidu: "Sant'Antnin itella' l-qannata minn ġol-bir." Għax isib kollox.

Ir-rotta tal-karrettun dik tkun magħmula minn wiehed u tletin biċċa. L-injam taċ-ċirkonferenza l-kbira tkun magħmula minn sitt biċċiet injam, kull waħda maqtuha dejjem fit-tond ... Dawk jgħidulhom garzijiet. Ikkollok tnax l-imgħażel, imbaġħad ikollok il-buttun tan-nofs. Ġol-buttun ikollok il-boxxla, dik li ddu fuq il-fus ... Tal-bronż tkun dik. Issa l-buttun ikollu erba' ċrieki tal-ħadid. Fuqu jkollu tnejn, (wiehed in-naħa ta' ġewwa u ieħor fuq in-naħa ta' barra) fejn jidhlu l-imgħażel ġol-buttun u jkollok tnejn fuq id-dijametri qasir ta' barra. Mbaġħad ir-rotta tkun imdaħħla go ċirku kbir tal-ħadid. Dak jagħmlu pulzier-pulzier u nofs iqsar. Mbaġħad isahħnuh id-dawra kollha l-istess, idahħlu r-rotta go fih u jħallu jksaħ. Jekk ikun karrettun tal-molol, fuq il-buttun jagħmlulu dik il-biċċa nikil (*nickel*) ... Dik jgħidulha kuriġġa. (b) 1995-01-18 (6) Ref. 794. Omm il-mara mietet ta' tlieta u diġħin sena erba' snin ilu ... Minn Marsaxlokk. Iżżewġet fl-erbgha u nofs ta' filgħodu ... Kienu jiżżewġu kmieni ... L-għarus tagħha kien miż-Żejtun u niżel bil-karrettun biż-żiemel. Iżżewġu

bil-quddies b'kollox ... Għamlu ikla fid-dar t'ommha. Ommi għandha tmienja u sebghin sena. Il-libsa vjola kienet għamlitha. (Fir-ritratt) bil-kappell daqsxejn ċatt bix-xibka quddiem wiċċha ... Toqob kbar xi kwart ta' pulzier u go fih ikunhemm xi boċċi żgħar qishom tas-suf. Hawn Hal Ghaxaq għandna drawwa li l-każini tal-baned (għandna tnejn hawn), jekk tkun soċju u tkun se tiżżewweġ, dakinhar tat-tiegħ itellgħu mal-arblu ... Itellgħu kuruna tar-rand ... Għar-raġel li jkun soċju fil-każin ... Għadha din id-drawwa ... Kuruna tar-rand fiha xi ġiex piedi ... Itellgħuha sal-galletta ta' fuq ... Bħal meta jmut xiħadd itellgħulu bandiera mezz'asta biċ-ċoff. (c) Ref. 661 1994-10-19 (2). Għal kull drammi (li kien isir fil-Kazin Santa Marija, Hal Ghaxaq) teatrin, konna mmorru l-Hamrun għall-vestwarju. Kien hemm waħda jisimha Sunta u konna mmorru ngħidulha: 'Se nagħmlu Iz-Żewġ Serġenti.' Ittina l-elmijiet, iż-żraben, ... Kull drammi kien ikollha vestwarju għalih u konna nħallu xi lira għall-vestwarju kollu ... Kienet ittik xi żewġ xkejjer jew tlieta ... Kienu jkunu kbar ... Ġieli mort magħhom jien ... Ġieli morna biż-żiemel għalihom ... Xi hamsa u erbghin sena ilu jew aktar ... Mbaġħad min jagħtihom lil ommu tghaddihomlu naqra. Darba ġabu mara taħdem ta' Ġenoveffa ... U kien ha għalih il-kappillan għax tella' mara fuq il-palk. Dejjem tispicċa b'farsa ... L-entratura kienet xelin ... Ġimghat (jorganizzaw xi haġa) ... Il-kappillan ... U ġimgha l-każin. (d) 1996-06-06 Ref. 1266, *Ittra*. Missieri kien jismu Ġużeppi Farrugia u jgħidulu l-Bużżu, laqam li bih magħruf ma' Malta kollha. Twieled u dejjem għex Hal Ghaxaq miet ta' 80 sena (14-08-1993). Hal Ghaxaq aktar insibuha bħala żafza milli rabbaba ... Jekk Hal Ghaxaq tghidilhom rabbaba aktarx li ma jifhmux. Il-qasba l-oħra hija *spare* biex jekk tinkiser dik li jkun qed juża ikollu oħra u ma jibqax bħal Erbgha fost il ġimgha. Fuq (taż-żafza) maż-żigarelli hemm tappini tal-luminata ċcattjati b'toqba fin-nofs u mdommin fuq biċċa fildiferru biex mal-vibrazzjoni tal-ġilda taż-żafza jċekċku, allura jagħmlu ħoss ferrieħi. (e) 1997-06-23 Ref. 1288 Biex inkunu nafu jekk hux riħ billejl konna nagħmlu bott żgħir imdendel ma spaga, b'xi biċċa ġebba jew skorfini, u kien iċempel qisu qanpiena fir-riħ.

Funerali tat-tfal ... Il-biċċa l-kbira kważi dejjem kienu jeħduhom qabel it-tmienja qabel tibda l-iskola f'Hal Ghaxaq, biex jerfġuhom it-tfal. L-ommijiet kienu jtuna maktur abjad, nitnuh dejjaq, indaħħlu ġol-mankijiet. Konna nkunu hamsa; erbgha jerfġu fuq l-idejn u l-għatu tat-tebut kien iżommu wiehed joqgħod wara. It-tarbija kienet tkun mikxufa. Mat-tebut kienu jagħmlu xi weraq ifuh. Il-bniet ... kienu jerfġuhom bniet kbar li jkunu għamli il-preċett u kienu jilbsu l-libsa tal-preċett.

